

Н. Онищенко, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри педагогіки ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди»

ПЕДАГОГІЧНІ АСПЕКТИ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ДО СОЦІАЛЬНО-ВИХОВНОЇ РОБОТИ

Анотація. У статті аналізуються педагогічні аспекти підготовки майбутніх фахівців до соціально-виховної роботи; розкриваються сутність та особливості соціально-педагогічного забезпечення виховного процесу у вищих педагогічних навчальних закладах на прикладі здійснення соціально-виховної роботи у ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди». Розглядається студентське самоврядування, в якому через розподіл ролей молодь виступає як соціальний спадкоємець та соціальний творець суспільства, тобто активний суб'єкт перспективних перетворень держави.

Ключові слова: соціально-виховна робота у вищих навчальних закладах, студентське самоврядування, професійна підготовка майбутніх учителів, виховна робота кафедри педагогіки.

Н. Онищенко

ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ ПОДГОТОВКИ БУДУЩИХ СПЕЦИАЛИСТОВ К СОЦИАЛЬНО-ВОСПИТАТЕЛЬНОЙ РАБОТЫ

Аннотация. В статье анализируются педагогические аспекты подготовки будущих специалистов к социально-воспитательной работы; раскрываются сущность и особенности социально-педагогического обеспечения воспитательного процесса в высших педагогических учебных заведениях на примере осуществления социально-воспитательной работы в ГВУЗ «Переяслав-Хмельницкий государственный педагогический университет имени Григория Сковороды». Рассматривается студенческое самоуправление, в котором через распределение ролей молодежь выступает как социальный наследник и социальный создатель общества, то есть активный субъект перспективных преобразований государства.

Ключевые слова: социально-воспитательная работа в высших учебных заведениях, студенческое самоуправление, профессиональная подготовка будущих учителей, воспитательная работа кафедры педагогика.

N. Onishchenko

PEDAGOGICAL ASPECTS OF PREPARATION FUTURE SPECIALISTS TO SOCIO-EDUCATIONAL WORK

Resume. The article examines the pedagogical aspects of training of future specialists in social and educational work; reveals the essence and features of the socio-pedagogical support of the educational process in higher educational institutions in the embodiment of socio-educational work in SHEE «Pereiaslav-Khmelnytskyi State Pedagogical University named after Hryhorii Skovoroda».

Considered the student government, which through the roles young people as a social heir and created social society, that is the active subject of perspective transformation of the state.

Key words: socio-educational work in higher education, student government, the training of future teachers, the educational work of the department of pedagogy.

Постановка проблеми.

Соціально-виховна робота у ВНЗ потребує формування та впровадження нової концепції, яка має стати основою підготовки студентської молоді до самостійної, активної та творчої життєдіяльності в нових соціальних та культурних умовах, формуванням особистості свідомого громадянина України. Соціально-економічні реформи, які проводяться в Україні, прийняття Закону України «Про вищу освіту» торкнулися і вищої школи, зокрема, стосовно перспектив розвитку, змісту навчання і виховання та соціального становлення особистості студента. Зміст та форми виховання, соціального становлення студентської молоді є одними із найбільш складних і актуальних завдань сучасного суспільства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

У науковій літературі є чимало досліджень, в яких розглядаються різні аспекти соціально-виховного процесу. Зокрема, у працях І.Беха, Л.Буєвої, Я.Гнутеля, А.Капської, В.Лісовського, Т.Петрової були визначені основні аспекти соціального становлення, динаміки різних сфер життєдіяльності студентської молоді, її проблем в умовах суспільних реформ, ціннісних орієнтацій і поведінкових установок. Досить помітний внесок був зроблений науковцями у галузі соціології виховання. Серед численної кількості авторських досліджень варто виокремити праці Г.Беккера, М.Головатого, І.Кона, А.Харчева, К.Штарке та ін. Серед сучасних досліджень проблем виховання в Україні можна виділити декілька напрямів: соціологічні проблеми освіти та виховання у вищій школі (О.Якуба, В.Астахова, В.Андрущенко); проблеми студентства як соціальної групи (М.Головатий, Л.Сокурнянська); дослідження ролі виховання у процесах соціалізації (М.Лукашевич); розвитку особистості в умовах безперервної освіти (І.Зязюн). Водночас простежується наявність досить гострої суперечності між необхідністю створення педагогічних умов розвитку і соціального становлення особистості студента у вищій школі в нових суспільних умовах та недостатньою готовністю викладача до організації та проведення такої роботи.

Мета написання статті

Проаналізувати педагогічні аспекти підготовки майбутніх фахівців до соціально-виховної роботи; розкрити сутність та особливості соціально-педагогічного забезпечення виховного процесу у вищих педагогічних навчальних закладах на прикладі здійснення соціально-виховної роботи у ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди».

Виклад основного матеріалу

В організації соціально-виховної роботи зі студентами необхідно враховувати, що вищий заклад освіти є соціальним інститутом суспільства з притаманними йому специфічними ознаками (підпорядкованість суспільним потребам, скерованість на виконання соціального замовлення суспільства, керованість на державному та локальному рівнях, наявність певних характеристик, які сприяють єдності, наступності та послідовності виховних впливів навчального процесу та позааудиторної виховної роботи). Соціально-виховна діяльність передбачає не лише створення певних педагогічних умов для соціалізації студента, а й діагностику та розвиток соціальної спрямованості особистості, а також актуалізацію професійної готовності педагогів до здійснення означеної діяльності, у структурі якої діагностика виконує надзвичайно важливу педагогічну функцію.

Соціально-педагогічна робота зі студентською молоддю має свої особливості: адаптація студента до умов функціонування вищого навчального закладу (особливо це стосується першокурсника); корекція (захист) відносин між викладацьким складом та молоддю, яка навчається; попередження можливих фізичних, психічних і соціокультурних зіткнень окремого індивіду і груп ризику; розвиток студента як неповторної особистості, формування якості творчого професіонала через процес навчання, виховання, соціалізації. Тому соціально-педагогічна робота у вищих навчальних закладах носить адресний характер і має враховувати: сфери життєдіяльності студента; актуальні й найтипівіші соціальні та психологічні проблеми молоді; вік, стать, соціальний статус кожного студента; рівень соціальної активності студента та його ставлення до майбутньої професії. Метою соціально-виховної роботи є створення сприятливих умов для фізичного, соціального, духовно-морального, інтелектуального розвитку людини, попередження негативних явищ, надання їй комплексної соціально-психолого-педагогічної допомоги в саморозвитку і самореалізації в процесі соціалізації¹.

У ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди» соціально-виховне середовище університету відрізняється сполученням професійно-орієнтованих і особистісно-розвиваючих складових. Важливу роль у конструюванні соціокультурного виховного середовища відіграє комунікативна взаємодія між основними суб'єктами освітнього процесу в університеті. Сприйняття виховання як комунікативної взаємодії висуває певні вимоги до всіх суб'єктів навчально-виховного процесу, змінює ідеальний образ викладача, уявлення про форми й методи його взаємодії зі студентами, їх базові характеристики. Основним соціально-виховним механізмом, у якому найбільш повно виявляються зазначені тенденції, є педагогіка партнерства як процес суб'єкт-суб'єктної взаємодії викладача та студента, що

¹ Манчуленко Л.В. Методика соціально-виховної роботи у сучасних умовах: [навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл.] / Л.В.Манчуленко. – Чернівці: ЧНУ, 2012. – 239 с.

характеризується несуперечливим уявленням про цілі, форми й методи цієї взаємодії. Але за результатами соціологічного дослідження виявлено, що на сьогоднішній день як у студентів, так і у викладачів не сформовані потреби у такій взаємодії. Домінуючими напрямками, за якими студенти готові сьогодні взаємодіяти з викладачами, є навчальна і наукова робота, найменше студенти схильні спілкуватися з викладачами з питань позааудиторної роботи, їх особистісних проблем та соціально-виховної роботи, що значно знижує потенціал комунікативної взаємодії.

Зазначимо, що незважаючи на багатомірні можливості педагогіки партнерства, існують значні практичні проблеми, пов'язані з її впровадженням, які обумовлені як загальними тенденціями розвитку суспільства, так і тими кроками, що були зроблені в системі вищої освіти України в цілому й окремих ВНЗ зокрема. Насамперед, це проблеми, пов'язані з відсутністю концепції соціально-виховної роботи; проблеми, пов'язані із опорним навчанням, домінантою якого є власна відповідальність студентів за результати своєї праці; проблеми організації спільної творчої роботи студентів та викладачів, а також проблеми партнерських відносин, комунікативної взаємодії між викладачами.

У ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди» соціально-виховна робота кафедри педагогіки та в цілому ВНЗ здійснюється відповідно до Концепції розвитку університету на 2010-2015 рр., Концепції національного виховання в університеті тощо. В умовах відродження держави вища школа виступає могутнім фактором виховання майбутніх громадян держави, громадян-патріотів, громадян-творців. Досягненню цієї мети підпорядковується вся соціально-виховна робота на кафедрі педагогіки. Постановка проблеми в такому ракурсі вимагає нових критеріїв виховної роботи. Головним у цьому відношенні стає кінцевий результат у підготовці майбутнього педагога, його професіоналізм, гуманізм, толерантність, відповідальність, здатність до самовдосконалення, творче ставлення до справи тощо. За роки навчання в університеті та у процесі взаємодії з кафедрою педагогіки студенти мають можливість прилучатися до скарбів вітчизняної та світової культури, одержати практичні навички організаторської та виховної роботи в колективі, оволодіти загальнолюдськими моральними цінностями, соціальним та гуманістичним мисленням тощо. На кафедрі велика увага надається урізноманітненню методів виховання, оптимальному їх поєднанню. Серед багатьох використовуваних методів впливу на почуття, свідомість, поведінку особливе значення надається методам самовиховання, самоосвіти, самооцінки, самовдосконалення тощо, оскільки забезпечити кардинальні перетворення суспільства, прогрес його розвитку може лише творчо мисляча, ініціативна, вільна, самостійна, громадсько-активна особистість.

У практиці виховної роботи кафедри педагогіки використовується дуже багато різноманітних форм організації соціального виховання студентів, зокрема: бесіди, екскурсії, вікторини, диспути, культпоходи, «бої студентів»,

турніри з шахів та шашок, концерти, зустрічі з цікавою людиною. Найбільше студентам імпонують конкурси профмайстерності, трудовий десант, конференції, ігри (КВК, «Щасливий випадок», «Що? Де? Коли?»). Комплексні форми соціального виховання студентської молоді застосовуються за сприяння та підтримки деканату педагогічного факультету та факультету педагогіки і психології, студентського активу, зокрема: День відкритих дверей, День професії, неділя музики, факультету; спортивні збори, студентське самоврядування тощо.

Розглянемо більш детально студентське самоврядування, в якому через розподіл ролей молодь виступає як соціальний спадкоємець та соціальний творець суспільства, тобто активний суб'єкт перспективних перетворень держави. Самоврядування учнівської і студентської молоді має багату та цікаву світову історію. Перші сплески активності учнів відносять на кінець середньовіччя. Під час селянських війн XVI ст. з'являються самоврядні школи під керівництвом німецького педагога-практика Валентина Тронцендорфа (Фрідланд). Самоврядування увійшло в навчальний процес як елемент гри (взаємозв'язки склалися з учнями в школі за моделлю «Римської республіки», де було розподілено ролі консула, претора, цензора, сенатора, трибуна). Далі самоврядування використовували як додатковий педагогічний метод навчання учнів. У XVIII ст. знайшла розповсюдження у педагогічній практиці модель «шкільної республіки» швейцарського педагога Мартіна Планті. Основним напрямком цієї роботи було виховання доброчинності, почуття власної гідності та справедливості. Ідеї учнівського та студентського самоврядування почали реалізовуватися в Росії через проекти «гімназійні господарства» та «середньо-учбова реформа». У кінці першої світової війни було вже декілька самоврядних колоній, наприклад, суспільство «Сетлемент» (1903), дитяча літня трудова колонія під керівництвом С.Шацького. Цій формі соціалізації молоді у суспільстві, на жаль, не судилося втілитися у життя: тоталітарно-командна система, яка народжувалась у 30-ті роки, відторгла всі спроби демократизації суспільних інститутів. Учкоми переродилися у «донощиків»; у роботі студентських рад мали перевагу дисциплінарні стягнення, «розглядання справ»; дисциплінарні суди, на яких було розподілено ролі суддів, прокурорів, адвокатів, свідків, які виносили вирок. До другої половини 60-х років поняття «самоврядування» не використовувалося не лише на практиці, а й у педагогічній теорії². Поступово самоврядування почало діяти з управлінської діяльності студентів у гуртожитку та у рекомендаціях студентських груп щодо нагороди, заохочення студентів. Другий етап самоврядування пов'язаний із переходом до співпраці викладачів та студентів, яка підтримувалася діалогом між суб'єктом та об'єктом навчання, вільним відвідуванням лекцій, виділенням часу та керівництвом викладачами самостійною роботою студентів. Третій етап сучасного самоврядування пов'язаний з організаційно-управлінською

² Енциклопедія освіти / [голов. ред. В.Г.Кремень]. – К.: Юрінком Інтер, 2008. – С. 880.

діяльністю студентів, коли вони почали брати участь у радах ВНЗ, виборах керівників, у роботі студентських будівельних загонів.

Пріоритетними напрямками роботи студентського самоврядування в ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний університет імені Григорія Сковороди» є сприяння процесам розвитку громадської активності серед студентської молоді, підтримка молодіжних ініціатив, позитивна соціалізація юнаків і дівчат та залучення до розв'язання власних проблем, поглиблення співпраці з органами місцевого самоврядування, реформація методики профорієнтаційної роботи. Основними акцентами діяльності студентської ради є розробка та втілення різнопланових проектів, спрямованих на розв'язання нагальних проблем у студентському молодіжному середовищі (з екології, профілактики ВІЛ-захворювань, зі здорового способу життя, зайнятості молоді, покращення побутових умов проживання в гуртожитках, моніторингу функціональності та дієвості навчального процесу); представлення та захист інтересів студентства в державних органах та різних провладних структурах; організація та проведення теоретичних і науково-практичних конференцій, соціальна адаптація сиріт і малозабезпеченої молоді й тематичні «круглі столи» тощо; організація конкурсів, фестивалів, соціальних акцій із пропаганди позитивного розвитку студентської молоді.

З метою розв'язання соціальних проблем та поліпшення становища студентської молоді, надання комплексу соціальних послуг студентам, створення сприятливих умов для їхньої самореалізації, здійснення профілактичних заходів щодо попередження негативних явищ у студентському середовищі у ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди» започатковано роботу студентської соціальної служби – першої в системі вищої освіти Київщини.

Сьогодні в університеті використовуються різноманітні форми студентського самоврядування: «День козацтва», «День дружніх обіймів», «Служба відмінного настрою», «Дебати», «Фотосвіт», «Велопробіг місцями бойової слави», проведення єдиного дня самоврядування «День дублера», КВК (між студентами, студентами та викладачами), дні факультету, студентська театральна студія «Бродвей», студія брейк-дансу «Ontraffic», шейпінг-клуб, школи КВН, клуб дозвілля та центру молодіжних ініціатив при студентському бюро, навчальний центр з використання НТЗ, школа діджеїнгу, «Бої подушками», «Перегони на ліжках», фотовиставка «Світ прекрасного», флешмоб, кліпмейк, робота із соціальними мережами, шоурум тощо. Ці способи організації діяльності в першу чергу покликані стимулювати інтерес студентів до навчання, трудової, суспільно-політичної діяльності; виховувати суспільно-значущі інтелектуальні, вольові, моральні якості у молоді; створювати умови та механізми самоперевірки, самореалізації особистості; допомагати проявляти соціальну творчість молоді.

Виокремлюючи студентські роки як специфічний період життя людини, слід звернути увагу на те, що студентство як соціальна група має свої спільні інтереси, традиції, світогляд, цілком певні спеціальні якості.

Студентство характеризується особливим способом життя, умовами навчальної праці і побуту та своєрідною роллю у розвитку суспільних відносин. Студентська молодь за своєю сутністю є найменш консервативним і найбільш прогресивним прошарком населення, тобто студентство стає своєрідним барометром суспільних відносин у державі, що дає змогу йому бути потенційним лідером у привнесенні в життєдіяльність суспільства нових демократичних ідей. Саме студенти перші вийшли на Майдан Незалежності у вересні 2013 року, вимагаючи позитивних змін у країні; саме безжальний розгін мирних студентів призвів до початку Революції гідності в Україні; саме студенти взяли активну участь у звільненні України від хворого «легітимного» президента та його корумпованого злочинного оточення; саме студенти в перших лавах пішли захищати нашу Україну від російських загарбників на сході України та виявляють активну громадянську позицію постійно за місцем проживання та навчання. Відтак, чинниками студентського самоврядування, що сприяють соціалізації молоді у студентському середовищі, є: студентське самоврядування без меж, партнерство заради демократизації відносин, соціальний супровід студентської молоді. Крім того, основним підґрунтям соціалізаційних процесів мають бути три напрями руху студентського самоврядування: рух до саморозвитку, самовиховання і самоуправління.

Тому значна увага на кафедрі педагогіки ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди» надається студентському самоврядуванню, визначенню його ролі й місця, форм роботи у цілісному процесі підготовки майбутнього педагога з урахуванням запитів та інтересів самих студентів. Воно покликане виховувати лідерів, формувати молоду генерацію, національну еліту, здатну до життєдіяльності в суверенній демократичній державі. Основне завдання студентського самоврядування – розвиток національної свідомості та залучення студентства до реалізації національних ідей. Студентські організації реалізують свої права насамперед у сфері діяльності самих студентів, зокрема: навчання, підвищенні ефективності його якості та самоосвіти, науково-дослідній і культурно-освітній роботі, організації дозвілля, суспільно-корисній праці, самоврядуванні у студентській академічній групі та гуртожитках, утвердженні в студентському середовищі здорового духовного та культурного способу життя тощо.

Особлива роль у соціально-виховній роботі зі студентами під час їх навчання належить дисциплінам психолого-педагогічного циклу як одному з найбільш активних і дієвих виховних чинників. Зокрема, викладачами кафедри педагогіки для студентів різних освітньо-кваліфікаційних рівнів викладаються курси «Педагогіка», «Методика виховної роботи», «Методика соціально-виховної роботи», «Методика виховної роботи у дитячих колективах», «Організація інноваційної діяльності в закладах освіти», «Соціальна педагогіка з методикою соціально-виховної роботи», «Превентивна педагогіка» та ін. Передбачений навчальним планом обсяг навчального часу достатній для того, щоб ознайомити студентів із широким

спектром напрацьованих наукою і практикою сучасних соціально-виховних технологій; забезпечити усвідомлення ними перспективних тенденцій розвитку соціально-виховної роботи; навчити приймати найбільш ефективні рішення в майбутній виховній діяльності. Зазначимо, що дисциплінам «Соціальна педагогіка з методикою соціально-виховної роботи», «Методика соціально-виховної роботи» відводиться важлива роль у формуванні особистості майбутнього соціального педагога, оскільки їхня головна мета – сформувані у студентів наукові поняття про теорію і методику соціально-виховної роботи з різними категоріями дітей, підлітків та молоді; допомогти студентам в оволодінні основними теоретичними знаннями та практичними вміннями щодо розвитку, навчання, виховання і перевиховання особистості в різних соціальних інститутах та навчити їх застосовувати ці знання і вміння в майбутній соціально-педагогічній роботі.

Система соціально-виховної роботи кафедри педагогіки ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди» спрямована на формування професійних якостей майбутнього педагога як людини, особистості; проведення професійно-орієнтаційної, інформаційно-просвітницької, культурно-виховної роботи серед студентів, розвиток їх творчих та інтелектуальних здібностей, залучення до різноманітної діяльності за інтересами, участі в культурно-освітній, спортивно-оздоровчій та інших видах діяльності; сприяння роботі рад студентського самоврядування факультетів, гуртожитків; навчального закладу в цілому; безпосередня участь у реалізації заходів, що проводяться ректоратом, в інститутах, на факультетах, у гуртожитках; організація роботи кураторів академічних груп студентів (участь у навчально-виховних і громадських, культурно-освітніх і культурно-виховних заходах у групі; робота з активом академічної групи, індивідуальна виховна робота зі студентами групи; студентами, які проживають у гуртожитках тощо).

Висновки.

Таким чином, важливими напрямками удосконалення соціально-виховної роботи у вищих педагогічних навчальних закладах є: забезпечення соціально-педагогічного сприяння особистісно-професійному становленню майбутніх фахівців у процесі виховної роботи в умовах ВНЗ з перспективою подальшого кар'єрного зростання; сприяння адекватній соціально-рольовій ідентифікації в умовах студентської групи з урахуванням гендерних відмінностей; утвердження здорової життєдіяльності студентів як дієвої альтернативи поширенню деструктивних тенденцій у молодіжному середовищі та інтегрованому показнику ефективної виховної роботи у процесі соціалізації; розробка різнопланових інноваційних проєктів, спрямованих на розв'язання нагальних проблем у студентському молодіжному середовищі (з екології, профілактики ВІЛ-захворювань, зі здорового способу життя, зайнятості молоді, покращення побутових умов проживання в гуртожитках, моніторингу функціональності та дієвості навчального процесу тощо). Стаття не розкриває всіх аспектів окресленої

проблеми. Подальшого науково-педагогічного пошуку потребують питання дослідження зарубіжного досвіду підготовки майбутніх фахівців до соціально-виховної роботи із подальшим використанням у вітчизняній системі вищої освіти.

Список використаних джерел

1. Виховна робота у вищому навчальному закладі: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / М.І. Соловей, В.С. Демчук. – К.: Ленвіт, 2003. – 257 с.
2. Енциклопедія освіти / [голов. ред. В.Г.Кремень]. – К.: Юрінком Інтер, 2008. – 1040 с.
3. Інноваційні методи виховання: навч.-метод. посіб. / [упоряд. В.Ю.Іова, Л.В.Красномовець]. – Кам'янець-Подільський, 2006. – 174 с.
4. Манчуленко Л.В. Методика соціально-виховної роботи у сучасних умовах: [навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл.] / Л.В.Манчуленко. – Чернівці: ЧНУ, 2012. – 239 с.
5. Штифурак В. Є. Соціально-педагогічні основи організації виховної роботи зі студентською молоддю: монографія / В. Є. Штифурак. – Вінниця: Діло, 2007. – 568 с.